

İSTANBUL EFSANELERİ

FERHAT ASLAN*

Bilindiği gibi İstanbul, derin bir tarihî geçmişe ve çok çeşitli kaynaklardan beslenen köklü bir kültüre sahiptir. Büyük medeniyetlere başkentlik yapan İstanbul'un tarihinde yaşanan, insanların hayatlarında derin izler bırakan hemen her tarihî olay, her kahraman, her mimari yapı bu şehrin efsanelerine konu olmuş, toplumsal hafızaya efsaneler¹ vasıtasıyla kazanmış, dolayısıyla eşine az rastlanır bir "efsaneler hazinesi" meydana gelmiştir. Bu hazineden birkaç örneği şöyle sıralayabiliriz.

İstanbul'un Kuruluşu: Melek ve Kartal

İstanbul'un kuruluşu ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklarda pek çok efsaneye rastlamak mümkündür. Bu efsanelerden birkaçı Hans Hermann Russack'ın "İstanbul ve Efsaneleri" adlı makalesinde yer almaktadır. Bu makalede İstanbul'un kuruluşuyla ilgili şu efsane zikredilmektedir: Krizopolis'te (Üsküdar) rakibi Licinus'u yenen Konstantinos, bir gece rüyasında Roma İmparatorluğu'nun

batmak üzere olduğunu gördü. İmparator, eski Roma'nın temelini kuran Ene'nin memleketi İlion'a (Truva) gidip orada yeni başkentini kurmaya karar verdi. Burada, Roma'ya beşik olan Truva, eskisinden de güzel yapılacak ve Roma şehriyle imparatorluğunun yıkılmasından bu suretle kaçınılacaktı.

Kayser Konstantinos, Ajaks'ın mezarını merkez tutarak bizzat yeni başkentinin hudutlarını çizmeye başladı. Duvarlar yükseliyor, şehrin kapıları meydana çıkmaya başlıyordu. Tam o sırada Kayser bir rüya daha gördü. Paçavralara bürünmüş bir kadın kendisinden giyecek dileniyordu.

Tabirciler kaysere, başka bir yıkık şehri tekrar meydana getirmesini söylediler. Konstantinos son ve kesin zaferini kazandığı Khalkedon'u (Kadıköy) hatırladı ve Truva'nın yarı tamamlanmış duvar ve kulelerini olduğu gibi bırakarak, Khalkedon'da yeniden ölçüp biçmeye başladı. Fakat gökten inen görkemli bir kartal, kayserin elinden ölçü ipini kaptı ve denizi aşarak eski Bizans şehrinin kapısı önüne bıraktı.

Konstantinos Tanrı'nın işaretini anlamakta gecikmedi ve kartalın ölçü ipini düşürdüğü Bizans duvarları önünde tekrar işe koyulup yeni Roma'nın hudutlarını çizmeye başladı. Elinde mızrağı, ağır ağır yeni başkentinin hudutlarını adımlıyordu. Maiyeti, imparatorun denizden denize, Haliç ile Marmara arasındaki bomboş tarlalar üzerinde ne kadar geniş bir hudut adımladığına hayret etmeye başladı; "Efendimiz, daha nereye kadar gideceğiz?" diye sorduklarında, Konstantinos cevap verdi: "Önümden giden duruncaya kadar!" Çünkü imparatorun önünde, maiyetinin göremediği bir melek, durmadan yol gösteriyordu. Nihayet melek, Marmara kıyılarına gelince durdu ve imparator oraya mızrağını saplayarak şehrin hududunu çizmiş oldu. İşte İstanbul'un ilk hududu böyle çizildi ve surlar bu ilahi işarete göre inşa edildi.²

* İstanbul Üniversitesi

1 XIX. yüzyılda bağımsız bir bilim dalı olan folklorun ortaya çıkışından itibaren pek çok halk bilimci "efsane" kavramı üzerinde durmuş ve bu kavramın tanımını yapmaya çalışmıştır. Efsaneler üzerine önemli çalışmalar yapan Linda Dégh'e göre efsane "Sanatsal olarak formüle edilmiş, üçüncü bir şahsa anlatılan ve geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmuş geleneksel bir hikâye ya da anlatıdır. Aslında gerçek değildir; ancak anlatıcı ve dinleyicileri tarafından gerçek olduğuna inanılır. Geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmamış, geleneksel olma özelliği kazanmamış ve yaşanan an ile ilgili efsaneler de bulunabilir." Bkz. Linda Dégh, "Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Bir Düşünme ve Efsanenin Tanımı", çev. Selcan Gürçayır, *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, haz. M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır, Ankara 2005, s. 345. Araştırmacılar tema bakımından zengin bir tür olan ve geniş bir çeşitliliğe sahip olan efsaneleri; (1) Dünyanın yaratılışı ve sonu (Kıyamet) ile ilgili efsaneler, (2) Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler, (3) Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler /mitik efsaneler, (4) Dinî Efsaneler/Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler. olmak üzere dört büyük bölümde sınıflandırmışlardır. Pertev Naili Boratav, efsanelerle ilgili sınıflandırma çalışmalarını Türk efsaneleri açısından yetersiz bulmuş ve yeni bir sınıflandırma önerisinde bulunmuştur: (1) Yaradılış, Oluşum ve Dönüşüm efsaneleri, evrenin sonunu anlatan efsaneler, (2) Tarihlik efsaneler, (3) Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler, (4) Dinlik efsaneler, bkz. Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 6. bs., İstanbul 1992, s. 100.

2 Hans Hermann Russack, "İstanbul ve Efsaneleri", *İstanbul 1453-1953 (Resimli Hayat ilâvesi)*, İstanbul 1953, s. 32-33.

İstanbul'un kuruluşunu konu alan yukarıdaki efsane; Bizans'ın Konstantinopolis'inden, Osmanlı'nın İstanbul'una kadar yüzlerce yıl şehrin koruyuculuğunu yapan surların nasıl yapıldığı sorusuna cevap vermektedir. Onlarca kanlı savaşta kendini siper eden, İstanbul'un fethine tanık olan surlar, halk muhayyilesine göre; ilahi bir işaret sonucu inşa edilmiştir. Ayrıca Bizans imparatorları, efsanede geçen kartalı imparatorluklarının simgesi hâline getirmişler. Böylece bu ilahi gücün daima kurdukları şehrin ve yönettikleri imparatorluğun yardımcısı olduğunu vurgulamışlardır.

Kız Kulesi: Leandros ve Hero'nun Aşkı

Kız Kulesi, İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi'ne yakın kısmında, Salacak açıklarında yer alan küçük adacık üzerinde inşa edilmiş bir yapıdır. Kız Kulesi, Üsküdar'da Bizans devrinden kalan tek eserdir. MÖ 24 yıllarına kadar uzanan tarihî bir geçmişe sahip olan kule, Karadeniz'in Marmara ile birleştiği yerde kurulmuştur. Bazı Avrupalı tarihçiler buraya "Leandros Kulesi" derler.

İstanbul'un en önemli sembollerinden biri olan Kız Kulesi, pek çok efsaneye konu olmuştur. Bu efsaneler sözlü ve yazılı kaynaklarda korunarak aktarılmaya devam etmektedir. Diğer çeşitlemeleriyle karşılaştırıldığında motifleri bakımından daha zengin olduğundan elektronik bir kaynaktan derlediğimiz bu efsanelerden biri şöyledir:

Çok eski zamanlarda, Üsküdar sırtlarında, aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit adına yapılmış büyük bir tapınak vardı. İşte, efsaneye konu olan, güzelliği dillere destan Hero, genç kızların rahibelik yaptığı bu tapınakta, kumrulara bakmakla görevliydi. Her sene, ilkbaharda tabiatı süsleyen, güzelleştiren tanrıça adına bir bayram yapılırdı. Bu ilkbahar şenliğine çevre şehirlerden, kasabalardan akın akın insanlar gelir, bayram süresince yenilir, içilir, eğlenirlerdi.

Boğaz'ın öteki yakasında oturan Leandros adlı yakışıklı delikanlı da hayatında ilk kez bu bayrama katılmak üzere tapınağa geldi. Afrodit onun yakarışlarını duymuş olmalı ki karşısına güzeller güzeli Hero'yu çıkardı. İki genç birbirlerini görür görmez âşık olmuşlardı. Ama aralarında aşılması güç bir engel vardı. Bu engel İstanbul Boğazı'ydı... Leandros yaşadığı şehre dönmeden önce sevgilisine, aralarındaki denizin aşklarına engel olamayacağını söyledi. Eğer Hero, denizin durgun olduğu gecelerde kulede bir ışık yakarsa, Leandros yüzerek onun

1- Kızkulesi (Pardoe)

yanına gelebilirdi. Gerçekten de yaz boyunca iki sevgili denizin durgun olduğu her gece buluştular. Fakat yaz bitti, kış yaklaştı. Ilık esintiler yerini şiddetli rüzgârlara bıraktı. Denizin çırpıntıları birbirini izleyen iri dalgalara dönüştü.

Bir sabah Hero, Leandros'u uğurlarken artık iki kıyı arasında yüzmenin tehlikeli olacağını söyleyerek sevgilisine bir süre gelmemesi için yalvardı. Leandros istemese de ona verdiği sözü tuttu. Ama Hero'ya olan özlemi gün geçtikçe büyüyordu. Kederini, acılarını azaltmak için her akşam oturup karşı kıyıyı seyrediyordu. Yine böyle bir akşam kulede yanan ışığı gördü. Sevgilisinin çağırıldığını düşünerek kendini hırçın dalgaların içine bıraktı. Oysa ışığı yakan Hero değil, iki sevgilinin gizli gizli buluştuğunu fark eden tapınak yöneticilerinden biriydi. Hero'ya kavuşacak olmanın heyecanı içindeki zavallı Leandros, bir yandan azgın dalgalarla boğuşuyor, bir yandan ışığı yitirmemeye çalışıyordu. Tam Üsküdar kıyılarına yaklaşmışken ışık birden söndü. Denizin ortasında acımasız bir karanlığa gömüldü Leandros. Önce rüzgârdan söndüğünü sandığı ışığın yeniden yanmasını bekledi, fakat ışık bir daha yanmadı ve Leandros dev dalgaların arasında kayboldu.

Ertesi sabah Hero'nun cansız bedenini de tapınağın altındaki kayalıklarda buldular.

2- Kıztaşı (Bartlett)

Sevgilisinin ölümüne dayanamamış ona kavuşmuştu. Zamanla Leandros'un İstanbul Boğazı'nda kayb olduğu yerde bir kayalık oluştu. İşte Kız Kulesi, Leandros'la Hero'nun anısına burada inşa edildi.³

Kız Kulesi'ne benzer pek çok tarihî yapıya çeşitli ülkelerde rastladığımız gibi Kız Kulesi'nin nasıl inşa edildiğini anlatan bu efsaneye de dünyanın çeşitli ülkelerindeki efsane literatüründe rastlayabilmekteyiz.

Kıztaşı ve Cin

İstanbul'un çeşitli semtlerinde bulunan sütunlar, İstanbul'un tarihî, kültürel, dinî ve mimari dokusunu tarihin karanlık dönemlerinden günümüze taşıyan anıtlardır. Bu sütunlar etrafında oluşan efsaneler yüz yılları aşarak günümüzde bile gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklarda anlatılagelmiştir. Derman Baylad'ın, *İstanbul'un Yüreğinde Tarihe Yolculuk: Anıtlar-Olaylar-*

³ <http://www.kommik.com/htm/guzc.htm> (Erişim 5 Haziran 2013).

Efsaneler adlı eserinde Kıztaşı ile ilgili çeşitlemelerine sözlü kaynaklarda da rastlayabildiğimiz şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Ayasofya'nın inşası sırasında genç bir kız sırtına yüklediği koca bir sütunla Ayasofya'ya gidiyormuş. Yolda karşısına aniden bir cin çıkmış ve kıza:

— Sırtındaki bu taşı nereye götürüyorsun?

demiş. Kız da cine:

— Ayasofya diye bir kilise yapıldığını duydum. Çorbada benim de tuzum bulunsun diye ben de yüklendim bu taşı oraya götürüyorum, diye cevap vermiş. Bunun üzerine cin:

— Sen geç kalmışsın, kilise çoktan bitti. Sen o taşı aldığın yere bırak, demiş.

Kız çok üzülmüş ama çaresiz taşı geri götürerek aldığı yere dik bir şekilde bırakmış. Bir süre sonra kız kuşkulunmuş. "Cin bana Ayasofya'nın bittiğini söylemişti ama ben gidip gözlerimle göreyim." demiş içinden. Yola koyulmuş, Ayasofya'ya vardığında inşaatın henüz bitmediğini görmüş. O vakit kız cinin kendisini kandırıldığını anlamış. Taşı almak için geri dönmüş. Fakat bütün çabasına rağmen, bu kez taşı bir türlü yerinden kıpırdatamamış. Meğer cinin sözüne kanıp taşı sırtından bıraktığı için kızın tılsımlı gücü kaybolmuş. Böylece bu taş da bugünkü yerinde kalmış.

Pagan inançlarının izlerini taşıyan İstanbul'un gizemli sütunları, şehrin tarihî ve kültürel dokusunu geçmişin karanlık dönemlerinden günümüze yansıtan anıtlardır. Fatih'te, Kıztaşı Caddesi'nde bulunan Kıztaşı, "Markianos Sütunu" olarak da bilinir. Bizans döneminde İmparator Markianos (450-457) adına, Vali Tatiatus tarafından dikilmiştir. Üzerindeki başlıkla birlikte toplam 17 m yüksekliğe sahiptir. Üç basamaklı bir tabanın üzerindeki kaidenin kuzey yüzünde iki Zafer Tanrıçası figürü, çember içinde bulunan altı kollu bir haçı taşımaktadır. Sütunun Osmanlı dönemindeki "Kıztaşı" adı işte bu Zafer Tanrıçası kabartmalarından gelmektedir.

Ayasofya ve Miraç Mucizesi

Diğer kültür unsurları gibi efsaneler de, yazının icadından önce sözlü kültür ortamında kuşaktan kuşağa "sözlü" olarak aktarılmıştır. Yazının icadıyla birlikte, özellikle "hikâyeci (rivayetçi) tarih" anlayışının da etkisiyle kaleme alınan yazılı kaynaklar vasıtasıyla korunarak gelecek nesillerle aktarılmışlardır. Bu sebeple, İstanbul'un ve fethin en önemli sembollerinden bir olan Ayasofya ile ilgili çeşitli efsanelere yazma eserlerde ve tarih kitaplarında da rastlayabilmekteyiz.

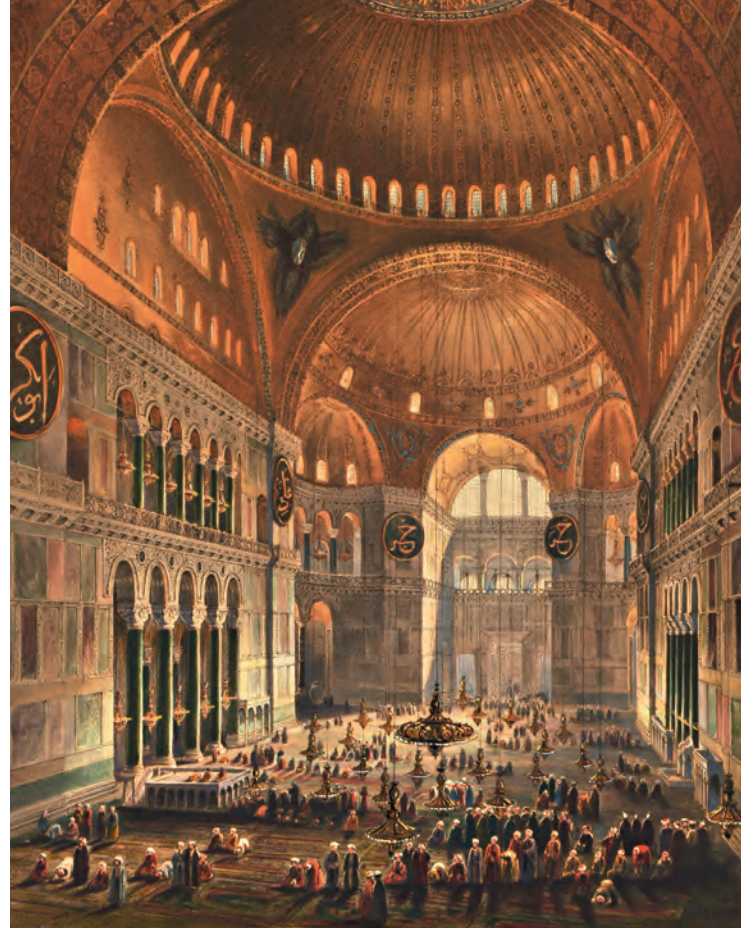
Bu eserlerden biri de; Koca Nişancı Reisülküttab Celalzade Mustafa Çelebi'nin (ö. 1567) *Târîh-i Kal'a-i İstanbul ve Ma'bed-i Câmi-i Ayasofya* adlı eseridir. Bu eserde müellif diğer kaynaklarda rastlayamadığımız şu efsaneye yer vermektedir:⁴

Bir gece Cebrail gelir, Hz. Muhammed'i miraca davet eder. Cebrail ile Hz. Muhammed gök tabakalarını ve cennet katlarını gezip dolaşmaya başlarlar. Firdevs cenneti makamına da girerler. Orada camiye benzeyen bir makam görürler. Bu binanın içinde kırk adet yakuttan direk vardır, içerisinin çevresi zümrüt ve firuze taşlarla kaplanmış, döşemeleri gümüşten yapılmış, dışarı avlu billur üzerine değişik ziynetlerle süslenmiştir. İçerisinde altın ve gümüş lülelerden oluşmuş havuzda devamlı Kevser suyu akmaktadır. Buraya girenlerin bir daha çıkmak istemedikleri anlatılmaktadır.

Hız. Muhammed, "Ey kardeşim Cebrail! Bu güzel ve süslü makam neresidir?" diye sorar. Cebrail de "Ya Muhammed! Ümmetin için Allahü teala o makamı oluşturmuştur. Buna Camiü'l-Kübra (Büyük Cami) derler. Bu makamın benzeri dünyada üç tarafı deniz, bir tarafı da kara ile çevrili 'Kostantiniyye' şehrinde bulunmaktadır. Bu şehirde 'Sofiya' adlı güzel bir ibadethane ve yüce bir makam vardır. Bunun adına da Camiü's-Suğra (Küçük Cami) derler. Burada gördüğün yüce makamın dünyadaki timsalidir. Senin ümmetine onun içinde ibadet etmek nasip olacaktır." diye cevap verir.

Hız. Muhammed, Cebrail'den bu sözleri işitince Allah'a şükredip o güzel makamı gönlünce görüp seyrederek. Hız. Muhammed Allah ile konuştuktan sonra Allahü teala buyurur: "Ya Muhammed! Dünyadaki Camiü's-Suğra'da (Küçük Cami) bir kimse safi niyetle iki rekât namaz kılıp niyaz ederek sevabını sana bağışlarsa, o kulum günahlara batmış biri olsa bile onu cennet ehli yaparım. O iki rekât namaz yerine de kabul olunmuş yetmiş rekât namaz sevabı veririm. Ve kim kırk gün o camide Ayasofya'da ibadetle meşgul olursa ona dört peygamber sevabını veririm. Bu dört peygamberden birincisi Âdem, ikincisi Nuh, üçüncüsü İbrahim, dördüncüsü de sensin ya Muhammed!"

Hız. Muhammed, Cebrail ile vedalaşıp miraçtan döndükten sonra ashabına Ayasofya makamını anlatır. Her biri kulaktan âşık olurlar ve

3- Ayasofya (Fossati)

"İnşallah ölmeden evvel o güzel makamın içine girip ibadet etmek kısmet olur." derler.

Mesâbîh adlı hadis kitabında yazıldığına göre, Ayasofya Camii'nde hâlâ iki ruhani melek bulunmaktadır. Bu iki melek gece gündüz Ayasofya'nın kubbeleri altında Allah'ı tesbih ederler, kıyamete kadar tavaf ederler.⁵

Efsanede İstanbul'un en önemli simgelerinden biri olan Ayasofya'nın aslında ezelden beri Müslüman bir kimliğe sahip olduğu vurgulanmaya çalışılarak, Ayasofya'nın Müslümanlar nazarındaki kutsiyeti anlatılmak istenmiştir.

İstanbul'un Fethi ve Hızır

Dünya tarihinde çağ açıp çağ kapatan İstanbul'un fethi hadisesine sessiz kalmayan halk, bu fethin gerçekleşmesini sağlayanlarla ilgili pek çok efsaneyi kendi muhayyilesinde oluşturmuş ve bunları nesilden nesile sözlü ve yazılı kültür ortamlarında aktararak toplumsal hafızanın vazgeçilmez bir parçası hâline getirmiştir. Pek çok yazılı kaynakta bu efsanelere rastlamak mümkündür.

⁴ Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Târîh-i Kal'a-i İstanbul ve Ma'bed-i Câmi-i Ayasofya*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 0158, vr. 92b-93b.

⁵ Ferhat Aslan, *Ayasofya Efsaneleri*, İstanbul 2011, s. 256.

4- Süleymaniye Camii (Allom)

Evlialar Ansiklopedisi adlı eserde çeşitlemelerine diğer kaynaklarda rastlamadığımız İstanbul'un fethine dair şöyle bir efsane kaydedilmiştir:

Muhasara sırasında, her şeye rağmen Bizans'a yardım geldiği ve Osmanlılar arasında ümitlerin tükenir gibi olduğu bir zamanda, Sultan Mehmed, veziri Veliyüddin Ahmed Paşa'yı Akşemseddin Hazretlerine göndererek; "Şeyh Efendi'ye sor, İstanbul'u fethetmek ve düşmana karşı zafer bulmak ümidi var mıdır?" dedi. Buna Akşemseddin Hazretleri şöyle cevap verdi: "Ümmet-i Muhammed'den bu kadar Müslüman ve gaziler bir kâfir kalesine doğru hücum ederse, inşallah zafer kazanılır." Sultan Mehmed, bu umumi cevapla yetinmeyip Veliyüddin Ahmed Paşa'yı tekrar Akşemseddin'e gönderip; "Vaktini tayin etsin!" dedi. Akşemseddin murakabeye daldı. Başını eğip, Allah'a yalvardı. Mübarek yüzü terledi. Sonra başını kaldırarak; "Bu senenin Cemaziyelevvel ayının yirminci günü, seher vaktinde, inanç ve gayretle filan taraftan yürüsünler. O gün İstanbul feth olunacak, şehrin içi ezan sesiyle dolacaktır!" dedi. Ayrıca genç padişaha bir mektup gönderdi. Mektubunda; "Kul tedbir alır, Allah takdir eder

kaziyesi, delili sabittir. Hüküm Allah'ındır fakat kul, elinden geldiği kadar gayret göstermekte kusur etmemelidir. Resulullah'ın ve ashabının sünneti budur." diyordu. Böylece Akşemseddin Hazretleri bir taraftan İstanbul'un fethi hakkında yeni müjdelere veriyor, diğer yandan da ne şekilde davranılması hususunda padişaha tavsiyelerde bulunuyordu.

Nihayet, Akşemseddin Hazretlerinin tayin eylediği gün ve saat doldu. Sultan Mehmed ordunun başına geçerken, hocası Akşemseddin'den okumak için bir dua istirahat etti. Bunun üzerine Akşemseddin Hazretleri; "Ya Fakih Ahmed!" diyerek "Himmat taleb eyle!.. Onu vesile kılarak Allah'a tazarru ve niyaz eyle!" buyurdu. Sonra çadırına giren Akşemseddin Hazretleri yanına hiç kimseyi bırakmamalarını istedi ve kapılarını iyice kapattı.

Yeniçeriler, azablar, dalkılıçlar, serdengeçtiler, akıncılar, gönüllüler, erenler, evliyalar Sultan Mehmed'in buyruğuyla İstanbul üzerine sel olup akıyorlardı. Mehmed Han bu sırada hocası Akşemseddin'in yanında olmasını arzuladı ve haber gönderdi. Gelmeyince Akşemseddin'in bulunduğu çadıra gitti. Çadırın her tarafı iyice kapatılmıştı. Fatih Sultan Mehmed çadıra yaklaşmış, hançerini çıkardı. Hançerle çadırdan biraz keserek, içerisinin görülebileceği kadar bir delik açtı. İçeri bakınca, hocası Akşemseddin Hazretlerini kuru toprak üzerinde secdeye kapanmış, başından sarığı düşmüş, ak saç ve aksakalı nur gibi parlıyor gördü. Ak saçını ve ak sakalını toprağa sürüp saçını sakalını toprak içinde bırakmıştı. Bu hâli ile İstanbul'un fethinin gerçekleşmesi için Allah'a yalvarıp dua ediyor, gözyaşı döküyordu. Fatih Sultan Mehmed, hocası Akşemseddin'in Allah'a yalvarıp dua etmekte olduğu bu yüksek hâlini görünce, doğruca yerine döndü. Kaleye bakınca surlara tırmanan Türk askerinin yanında ve önünde ak abalı bir topluluğun da hisara girmekte olduğunu gördü. Az sonra Fatih'in askerleri de surları geçip şehre girdi. Böylece İstanbul'un fethi ve peygamberin büyük mucizesi gerçekleşti.

İstanbul sabah sekiz sıralarında fethedilmişti. Fatih Sultan Mehmed ise şehre öğle saatlerinde Topkapı'dan girdi. Akşemseddin Hazretlerine; "İstanbul'un fethedileceği zamanı nasıl bildin?" diye sorulunca, şöyle cevap verdi; "Kardeşim Hızır ile ilm-i ledünniye üzere İstanbul'un fetih vaktini tayin etmiştik. İstanbul fethedildiği gün, Hızır'ın, yanında evliyadan bir cemaatle İstanbul'a geldiğini

gördüm. İstanbul fetholunduktan sonra da, Hızır kardeşimi İstanbul surlarının üzerine çıkmış, ayaklarını sarmış oturur hâlde gördüm.⁶

İstanbul'un fethi Bizans ve Türk efsanelerinde farklı şekillerde anlatılmıştır. İstanbul'un Türkler tarafından kuşatılması esnası ve İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethi Bizans efsanelerinde; Tanrı'nın, Bizans İmparatorluğu'na ve Rum halkına yüz çevirmesi, şehrin üzerindeki koruyuculuğunun sona ermesi şeklinde anlatılmıştır. Buna karşın Türk efsanelerinde; Allah, Müslüman Türk ordusunun yanındadır ve en büyük yardımcısıdır. Türk ordusu bu manevi destekle İstanbul'u alabilmiştir.

Tüm bu efsanelere bakıldığında efsanelerin ana mekânı olan İstanbul'un daima kutsallaştırıldığı ve efsanelerin mekânı sahiplenme fonksiyonunun ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Süleymaniye Camii'nin Yapılışı

Kanunî Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan Süleymaniye Külliyesi ve Camii hiç şüphesiz Osmanlı mimarisinin şaheserlerinden biridir. Ama tarihî ve mimari özellikleri bakımından önemli bir yere sahip olan Süleymaniye Camii'ne sadece mimari bir eser olarak bakmak eksik olur. Çünkü şehirlerin kimliklerini oluşturan mimari eserler üzerinde yaşayan insanların onlara verdiği değer nispetinde kıymetlidir. Süleymaniye Camii'nin sözlü kültür geleneği içerisinde, caminin yapıldığı XVI. yüzyıldan günümüze gelinceye kadar etrafında pek çok efsane teşekkül etmiş ve bu efsaneler sözlü ve yazılı kaynaklarda korunarak günümüze kadar gelebilmiştir.

Osman Nuri Topbaş'ın *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı* adlı eserinde çeşitlemelerine sözlü kaynaklarda da rastladığımız aşağıdaki efsane, zenginleştirilmiş motifleriyle şöyle anlatılmaktadır:

Kanuni Sultan Süleyman, Süleymaniye Camii'nin inşasına karar verdiği zaman bir gece rüyasında Hz. Muhammed'i görmüş. Hz. Muhammed, ona caminin nereye yapılacağını göstermiş. Ayrıca caminin iç ve dış unsurlarının nasıl olması gerektiği konusunda da bilgi vermiş. Bunları:

— Minberi şuraya, mihrabı şuraya, kürsüyü de şuraya yapın! şeklinde ayrıntılı bir şekilde anlatmış. Büyük bir heyecan ve sevinçle bu güzel rüyadan uyanan Kanuni, sevinç gözyaşları içinde Allah'a şükretmiş.

Ertesi gün ilk iş olarak derhal Hz. Muhammed'in işaret ettiği yere giderek Mimar Sinan'ı oraya çağırılmış ve buraya bir cami yaptıracağını söylemiş. Mimar Sinan da, zaten bu teklifi bekliyormuşçasına sultana:

— Sultanım! Camiyi şu şekilde yaparız; mihrabı burada, minberi şurada, kürsüsü de orada olur, diyerek Kanuni'ye rüyasında gördüğü Hz. Muhammed'in sözlerini tekrarlamış. Bunun üzerine Kanuni, tebessüm ederek Sinan'a bakmış ve:

— Mimarbaşı! Benim rüyamdan haberli gibisin! demiş.

Mimar Sinan aynı rüyayı kendisinin de gördüğünü belirtircesine:

— Sultanım! Sizin dün geceki kutlu rüyanızda ben de oradaydım ve iki adım gerinizden geliyordum! demiş.

Bu durum karşısında sevinç ve heyecanı bir kat daha artan Kanuni, derhal:

— O hâlde bir an evvel caminin inşası başlasın! diye emretmiş.

Zaten bu emri bekleyen Mimarbaşı Koca Sinan, vakit geçirmeden hazırlıklarını tamamlamış ve yüce mabedin inşasını, Şeyhülislam Ebusuud Efendi'nin temele ilk taşı koymasıyla başlatmış.⁷

Özellikle camiler etrafında yüz yıllardır nesilden nesile anlatılagelen bu gibi efsaneler, gerek İslamiyet'in ortaya koyduğu ahlaki değerlerin halk arasında yayılarak davranış hâline gelmesinde gerek toplumsal hafızanın devamlılığında gerekse de İstanbul'un "Müslüman Türk" şehri kimliğinin korunmasında çok önemli işlevlere sahip oldukları görülmektedir.

KAYNAKLAR*

- Aslan, Ferhat, "Tarihî Yarımada'nın Kuruluş Efsaneleri", *Uluslararası Tarihi Yarımada Sempozyumu*, İstanbul 2008.
- Aslan, Ferhat, *İstanbul'un 100 Efsanesi*, İstanbul 2010.
- Ergun, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, Ankara 1997, c. 1.
- Sakaoğlu, Saim, *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara 1980.
- Schiltberger, Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, 3. bs., İstanbul 1997, s. 184-185.

* Dipnotlarda yer almayan kaynaklar.

⁷ Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, İstanbul 1999, s. 381-382.

⁶ *Evlialar Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, II, 410.